

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Vissen onder Oostenrijkse vlag: Middelharnis tijdens de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784)

Jongejan, M.

Citation

Jongejan, M. (2015). Vissen onder Oostenrijkse vlag: Middelharnis tijdens de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784). *Tijdschrift Voor Zeeschiedenis*, 34(2), 77-95. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4306224>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4306224>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Commiezen bleven klagen en ook Valkenier schreef dat 'dit waerlijk geen landen sijn om voor niemandal te werken'.⁶¹ Het belangrijkste was wellicht dat de handelsresultaten van de Goudkust niet verbeterden als gevolg van de introductie van de nieuwe regels. In 1729 besloten de Heren Tien daarom het hele handelsplan in te trekken, omdat het niet voldeed aan 'het salutair oogmerk, 't welk aanlijding tot het zelve gegeven heeft'.⁶² Daarmee was de reorganisatiepoging definitief mislukt.

Conclusie

Privéhandel door compagniesbedienden was endemisch op de Goudkust. Ondanks de strijd van de WIC hiertegen, vervulde het echter ook een functie: door voor eigen rekening handel te drijven, konden de commiezen hun karige officiële inkomsten aanvullen en zelf bepaalde lasten dragen. Of het netto-effect voor de WIC positief of negatief was, is lastig te bepalen. Duidelijk is in ieder geval dat de bewindhebbers maar weinig inzicht hadden in de werkelijke gang van zaken op de Goudkust. De tweedelige hervormingspoging van de Kamer Amsterdam, die bestond uit het vervangen van de hoogste leiding in Elmina en het introduceren van nieuwe handelsregels, was op papier een solide poging om privéhandel de kop in te drukken. De vervanging van de top was echter een ramp. Houtman, Van Echten, Paludanus en De Crane leken betrouwbare personen. In de praktijk bleken ze door hun onervarenheid echter totaal ongeschikt, wellicht op Paludanus na. Ook de ontworpen handelsregels werkten in de praktijk niet. Het plan van aanpak, bedacht in een Amsterdamse raadskamer, stond te ver af van de realiteit van West-Afrika.

Over de auteur

Gerhard de Kok is bedrijfseconoom en historicus. Hij verkreeg in 2012 zijn mastertitel Maritieme Geschiedenis (cum laude) aan de Universiteit Leiden. Daarna is hij werkzaam geweest als financieel redacteur bij een vaktijdschrift en als onderzoeksassistent voor het NWO-project *Dutch-Atlantic Connections*. Inmiddels werkt hij op de Universiteit Leiden aan een promotieonderzoek naar de economische effecten van de Nederlandse deelname aan de Trans-Atlantische slavenhandel.

61 NA, WIC 107, Valkenier aan Heren Tien, 30 maart 1726.

62 NA, WIC 56, Heren Tien aan directeur-generaal en raden, 13 oktober 1729.

Vissen onder Oostenrijkse vlag

Middelharnis tijdens de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784)

Marlies Jongejan

Abstract

Middelharnis, a fishing village in the south of Holland, had an important fish auction and was a major supplier of turbot to the English market. As a result of the Fourth Anglo-Dutch War, fishing came to a standstill which in turn reduced the village to great poverty in course of 1781. In 1782 the 30 fishing boats were sold to the subjects of the neutral Austrian Netherlands and the shipmates were registered as burghers of Ghent, enabling the fisherman to return to sea. The boats remained based in Middelharnis. Several sources show that the false sales did indeed make it possible to fish at sea once more. Even the turbot-trade with London was resumed. Although all trade with England was strictly forbidden, the ship-owners of Middelharnis claimed the neutralization gave them the authority to do so. After the armistice between France, Spain and England on January 20th 1783, the fishing boats were immediately repurchased by their original owners.

Door de Vierde Engelse Oorlog, die op 20 december 1780 begon, kwam de zeevisserij in de Republiek der Verenigde Nederlanden stil te liggen. Engelse oorlogsbodems die voor de zeegaten patrouilleerden en een grote hoeveelheid Engelse schepen van allerlei aard die als kaperschip de zee opgingen, maakten dat de vissersvloot lange tijd niet uit kon varen. Middelharnis, een vissersdorp in het zuiden van Holland, had een belangrijke visafslag en was een grote leverancier van tarbot voor de Engelse markt. Hiermee onderscheidde het dorp zich van andere vissersplaatsen. De bedrijvigheid kwam door de oorlogsomstandigheden vrijwel stil te liggen. In Middelharnis zaten de honderden vissers in het voorjaar van 1782 al vijftien maanden zonder inkomen. De diaconie kon de ondersteuning van de vissers niet meer financieren met de schamele opbrengst uit de wekelijkse

collecte. Om weer naar zee te kunnen werden de visschuiten¹ aan onderdanen van neutrale mogendheden verkocht. In dit artikel wordt de vraag beantwoord of de neutralisatie van schepen er inderdaad toe leidde dat de vissers weer naar zee konden om in hun levensonderhoud te voorzien en of ook de tarbothandel op Londen, de specialiteit van de schuiten van Middelharnis, weer als vanouds werd bedreven. Waagden ze zich in onder de vlag van de keizer van Oostenrijk, indertijd ook heerser over de Zuidelijke Nederlanden, in het hol van de leeuw?

Middelharnis en de visserij 1750-1800

Het dorp Middelharnis op Goeree-Overflakkee had in de tweede helft van de achttiende eeuw ruim tweeduizend inwoners. Meer dan driehonderd mannen en jongens waren visser van beroep. Van de mannelijke bevolking tussen de 18 en 60 jaar was in 1785 meer dan de helft in de visserij werkzaam.² De ventjagerij³ en de scheepswerven, zeilmakerijen, touwslagerijen en taanderij boden aan tientallen mensen werkgelegenheid en natuurlijk profiteerden ook de winkeliers en ambachtslieden van de bedrijvigheid in de vissershaven.

De visserij van Middelharnis maakte vanaf 1750 een ongekende bloeiperiode door. Het aantal gaffel- en bezaanschuiten nam toe van 21 in 1746 naar 32 in 1795. Een groot model gaffelschuit, met een bun⁴ om de vis levend te vervoeren, was aan het eind van de eeuw het belangrijkste scheepstype. Voor die tijd waren er ook veel bezaanbunschuiten en kleinere gaffelschuiten in de vaart. De beide scheepstypes vertonen veel gelijkenis. Bijna alle schepen van het type gaffelvischuit hadden Middelharnis als thuishaven. In 1795 waren er naast de 32 schuiten van Middelharnis drie schepen die Zwartewaal als thuishaven hadden en vijf schepen van Pernis in de vaart.

1 De gegevens over de scheepstypen zijn ontleend aan: J. Ploeg, *Bezanen en gaffelaars. Schepen van 't Overmaas, visschuiten van de Zuid-Hollandse eilanden uit de jaren 1600 - 1850* (Emmen 2008). Ploeg gebruikt de verzamelnaam visschuiten, deze term is ook in dit artikel aangehouden.

2 U.J. Mijs, *Eenige bladzijden uit de geschiedenis van Middelharnis 1781-1804: verzameld uit het archief der gemeente* (Sommelsdijk 1895) 15 en 72. Volgens een telling van eind 1784 waren er 544 mannen tussen de 18 en 60 jaar waarvan 268 vissers. Aan boord waren altijd een of twee jongens waarmee het aantal vissers rond de driehonderd komt. Het inwoneraantal in 1798 bedroeg 2.349 zielen.

3 Ventjagers zijn snelzeilende schepen met een bun (zie noot 4) die reeds in de zeegaten de vis overnamen van binnenkomende vissers.

4 Een bun is een waterreservoir onderin het schip waar zeewater in stroomt.

Aquafel van een gaffelaar door Gerrit Groenewegen (1754-1826).

Particuliere collectie.

Uit eigendomsgegevens van vijftig schepen uit het jaar 1783 blijkt dat het eigendom gespreid was over 102 verschillende partenhouders, die scheepsparten variërend van een kwart tot een vierenzestigste deel in bezit hadden. Bijna alle stuurlieden hadden een aandeel in hun eigen schip ter grootte van een achtste tot een zestiende deel.⁵ Namens de partenhouders werd de administratie van de schepen gevoerd door tien boekhouders. De bemanningsleden voeren *op zegen*, dat wil zeggen dat de bezoldiging afhankelijk was van de opbrengst van de vangst.

De vissers van Middelharnis waren versvaarders, ze leverden verse vis aan de Zuidelijke Nederlanden en aan Engeland.⁶ Er werd gevestigd met de beug⁷, een vorm van hoekwantvisserij. Het hoofdbedrijf van de visschui-

5 Streekarchief Goeree-Overflakkee (SGO), Rechterlijk Archief Middelharnis (RAM). Inv. nr. 17. Transportakten van schepen en schuiten 1748-1785. Deze gegevens zijn afkomstig uit vijftig akten van 24 januari 1783.

6 De algemene gegevens over de visserij van Middelharnis in de achttiende eeuw zijn ontleend aan: Marco Kuiper, *Vissers en ventjagers; de visserij van Middelharnis gedurende de achttiende eeuw* (Leiden, 2011) en aan: J. Versepoot, 'Enkele grepen uit de geschiedenis van de visserij van Middelharnis in de periode van het bestaan van de visafslag' in: *Mededelingen van de Nederlandse vereniging voor zee-geschiedenis* 21 (1970) 5-16.

7 De hoekwant (hoek=haak) is een vistuig dat bestaat uit een combinatie van lijnen en haken. De belangrijkste vorm van hoekwantvisserij was die met de beug, een zeer lange lijn van 13 soms wel 18 kilometer lengte. Op bepaalde afstanden zaten korte zijlijntjes, sneuen of stellen genaamd waaraan een haak bevestigd werd. Een kabeljauwbeug had ca. 3600 stellen.

ten bestond uit twee *teelten*: de tarbotvisserij voornamelijk bij de Waddeneilanden in voorjaar en zomer en de visserij op kabeljauw en schelvis in najaar en winter in de omgeving van de Doggersbank. De verse kabeljauw en schelvis werden aangevoerd op de visafslag van Middelharnis en van daaruit door ventjagers naar Zuid-Nederlandse steden vervoerd. De visafslag vond plaats op het Haringvliet waar ventjagers de vis van de stuurlieden overnamen. Op het kantoor van de pachter van de afslag in Middelharnis werd afgerekend. De ventjagers hadden daar een deposito waar de stuurlieden uit betaald kregen. Het afslagrecht gold voor alle verse en gezouten vis die het Goereese Gat passeerde, dus ook voor de vissers uit andere plaatsen als Zwartewaal, Pernis, Delfshaven en Schiedam. Er was regelmatig discussie over de afbakening van het territorium van de visafslag, waarbij lange tijd werd aangenomen dat de betonning van het wrak van het in 1706 vergane lineschip de *Zeven Provinciën* van de Admiraliteit op de Maze de grens vormde. In 1789 werd de dorpel tussen de zee en het Goereese Gat, waar bij laag water drie tot vier vadem water stond, door Middelharnis gemarkeerd.

Behalve de visserij van de eigen visschuiten waren de vishandel en de visafslag belangrijke bronnen van inkomsten. De pacht van de visafslag liep van september tot september en werd jaarlijks door schout en schepenen aan de hoogstbiedende inschrijver gegund. Als regel werd de pacht benut voor het onderhoud van de haven, maar het kwam ook voor dat de inkomsten gebruikt werden om tekorten in de dorpskas aan te vullen.

De tarbotvangst was hoofdzakelijk gericht op de Engelse markt, de tarbot werd buiten de visafslag om rechtstreeks in Londen verkocht. Aan de visafslag werd bij terugkomst in Middelharnis twee gulden per reis naar Londen afgedragen. De gaffelschuiten van Middelharnis fungeerden in de tarbotvisserij tevens als ventjager. De stuurlieden die onder Texel en Terschelling visten brachten de vangst bij elkaar op een schuit en een van hen voer naar Londen om de vis daar levend op de markt te brengen, terwijl de anderen verder visten. Daarnaast werd tarbot van kustvissers gekocht die met hun, van ronde huid voorziene, bomschuiten niet naar Engeland konden varen. De schuiten uit Middelharnis vervoerden ook paling van de vissers uit de Zuiderzee om in Engeland te verhandelen.⁸ Middelharnis had naast de gaffelschuiten ook een aantal speciaal voor het vervoer van tarbot gebouwde zeewaardige ventjagersschuiten in de vaart.⁹

8 H. de Korte. 'Iets over de visserij van Middelharnis, dl 2' in: *Eilanden-nieuws*, 12 juli 1947. Kuiper, *Vissers*, 50.

9 Zie voor de bronvermelding noot 17.

Het begin van de Vierde Engelse oorlog

Op woensdag 20 december 1780 verklaarde Groot-Brittannië de oorlog aan de Republiek na een reeks van geschillen tussen de beide zeemachten in de voorafgaande jaren. Een geheim handelsverdrag van kooplieden uit de Republiek met de rebellen in de opstandige staten in Noord-Amerika die zich van Engeland af wilden scheiden, was uiteindelijk de directe aanleiding tot de oorlogsverklaring.

De oorlogsvloot van de Republiek was niet op sterkte, er waren maar 61 oorlogsschepen waarvoor ook nog onvoldoende bemanning beschikbaar was. Aan de koopvaardij schepen en aan de vissersvloot kon dus geen bescherming worden geboden. In de maand februari 1781 bereikte het aantal Engelse kapers een hoogtepunt. Er werden 453 koopvaardij schepen vanuit tachtig havens als kaper uitgerust waar in totaal 19.465 bemanningsleden bij betrokken waren, het hoogste aantal Engelse kapers van de hele achttiende eeuw. Hier tegenover stonden 29 kaperschepen vanuit de Republiek, onvoldoende om de maritieme overmacht van de vijand te bestrijden. De Slag bij de Doggersbank, een kleine zeeslag tussen beide Admiraliteiten op 5 augustus 1781, eindigde onbeslist. Gedurende de oorlog zijn 195 schepen uit de Republiek door de Engelse marine opgebracht en nog eens 129 schepen door Engelse kapers.¹⁰

Onder de opgebrachte schepen in 1780 en 1781 waren ook een aantal vissersschepen zoals de *Juffrouw Johanna* en de *Gunstige Verwachting* uit Maassluis, de *Anna* uit Vlaardingen en de kreeftenhaler *Zandvliet* uit Zierikzee met een lading kreeft uit Noorwegen aan boord.¹¹

De wintervisserij op kabeljauw en schelvis was op woensdag 20 december in volle gang. Van de visschuiten uit Middelharnis is niet bekend waar ze zich bevonden toen de oorlog begon en hoe ze gewaarschuwd zijn voor het oorlogsgevaar. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat schuiten van Middelharnis door Engelse kapers genomen zijn.

Ongeveer een maand nadat de oorlog uitbroken was verscheen een plakkaat van de Staten-Generaal waarin alle zeevisserij werd verboden. Engelse oorlogsbodems patrouilleerden voortdurend voor de Zeeuwse

10 Jan van Zijverden, 'The risky alternative: Dutch privateering during the fourth Anglo-Dutch War, 1780-1783', in: David J. Starkey, E.S. van Eyck van Heslinga, J.A. de Moor (eds.), *Pirates and privateers; new perspectives on the war on trade in the eighteenth and nineteenth century* (Exeter 1997) 186-189; David J. Starkey, 'A restless spirit: British privateering enterprise, 1739-1815' in: ibidem 132-133 en E.S. van Eyck van Heslinga, 'De Nederlandse koopvaardij in de Vierde Engelse Oorlog' in: *Tijdschrift voor Zeegegeschiedenis* 1 (1982) 1, 104-105.

11 <http://www.brievenalsbuit.nl>. Signatuur 32/269-1; 32-346, 32/380-132/448-1, 32/449-2.

en Hollandse zeegaten, de kans om hieraan te ontsnappen was erg klein. Overtreding van het verbod om te vissen zou leiden tot verbeurdverklaring van schepen, goederen, gereedschappen, vistuig, zout etc. en bovendien tot een boete van 20.000 gulden. Het verhuren, verkopen of lenen van schepen aan vreemdelingen werd ook verboden, men vreesde dat de schepen naar vreemde havens zouden uitwijken en zich daar blijvend zouden vestigen.

De reders van Maassluis en Vlaardingen richtten zich aanstonds met een zogenaamd request tot de Staten-Generaal om erop te wijzen dat dit verbod er juist toe zou leiden dat de vissersvloot van neutrale landen uitgebreid zou worden, waardoor afzetmarkten definitief verloren zouden gaan.¹² Bedoeld werd dat vooral de kabeljauwvisserij in de Zuidelijke Nederlanden meer kansen zou krijgen om uit te breiden, een doelstelling die in Oostende en Nieuwpoort al langer werd nagestreefd.¹³ De vertegenwoordigers van Maassluis en Vlaardingen besloten hun request met een dringende oproep om af te spreken dat de Republiek en Engeland de visserij wederzijds zouden ontzien, zoals ook in eerdere oorlogen met Engeland afgesproken was.

Het request uit Middelharnis, maart 1781

De meeste dorpsbestuurders van Middelharnis waren als boekhouder, partenhouder of pachter van de visafslag persoonlijk sterk bij de visserij betrokken. Anders dan in Maassluis en Vlaardingen waar de reders een request opstelden, was het in Middelharnis de plaatselijke overheid die in actie kwam.

Baljuw, schout, leenmannen en schepenen van Middelharnis dienden op 26 maart 1781 een request¹⁴ in bij de Staten-Generaal. Het stuk was namens het dorpsbestuur van Middelharnis geschreven door Matthijs Hendrik van Son, procureur van het Hof van Justitie in Den Haag die zich in

12 Albert Brouwer en Ingena Vellekoop. 'De mazen van het net, Vlaardingse en Maassluisse schepen onder Oostenrijkse vlag tijdens de Vierde Engelse Oorlog', in: *Historisch Jaarboek Vlaardingen* 13(1989) 82.

13 Jan Parmentier, 'Protectionisme en kennisoverdracht, de ontwikkeling van een nationale visserij in de Oostenrijkse Nederlanden tijdens de achttiende eeuw als reactie op de Hollandse en Franse dominantie', in: *Netwerk* 15 (2004) 43 en idem 'In de wereld is niets volmaakt'; de evolutie van de Zuid-Nederlandse visserij in relatie tot de Zeeuwse en Hollandse invoer tijdens de achttiende eeuw', in: *Archief, mededelingen van het Koninklijk Zeeuwisch Genootschap der Wetenschappen* (2003) 50-55.

14 SGO, Archief voormalige gemeente Middelharnis (AGM) inv.nr. 422. Requeste voor baljuw, schout, leenmannen en schepenen van Middelharnis, 26 maart 1781.

deze materie had gespecialiseerd.¹⁵ Middelharnis sloot zich aan bij het request van Vlaardingen en Maassluis en benadrukte vervolgens de specifieke plaatselijke omstandigheden die afweken van de situatie in de Maassteden, zoals de tarbothandel en de ventjagerij.

Dat de vissers van Middelharnis zig veelal gegeneerd hebbende met versen tarbot te London ter markt te brengen en zig nu door den oorlog daarvan verstookten vinden. En op geen andere wijze in staat zijn kunnen hun brood te winnen, dan door, evenals die van Vlaardingen en Maassluis met hunne gaffelschuiten, welke van weinig minder caliber zijn dan de vischhoekers van die plaatsen, zig op den zouten vischvangst toe te leggen.

Dat het voor het overigen in Middelharnis deeze bijzonderheid boven andere vischdorpen plaats heeft, dat een groot gedeelte der ingezeetenen hun onderhoud vinden in de gaffelschuiten der visschers met andere vaartuigen genaamt ventjagers, wier getal wel circa veertig beloopt, tegemoet te zeilen, den visch van hen over te nemen, ten afslag te brengen en voorts levende in bunnen naar de markten van Antwerpen en Brussel over te voeren en aldaar tot goede prijzen te verkopen, welke tak van inkomsten door het ophouden der visserij dus alsmeede moet cesseeren. En mitsdien de ganschen gemeente van Middelharnis buiten kostwinning stellen en bij onvermijdelijk gevolg wel tot den beklaglijksten staat van armoede en gebrek doen vervallen, waar inne zij niet off immers niet genoegzaam zouden kunnen werden gesoulageerd door de respective Arme fondsen.

Ter voorkoming van 'den totaalen ruïne' van deze plaats wordt aan de Staten-Generaal verzocht om maatregelen te treffen 'door welken de visscherijen in het algemeen off die van Middelharnis in het bijzonder geduurende de oorlog zoo veel mogelijk worden geconserveert'. De requesten uit Vlaardingen, Maassluis en Middelharnis hebben geen effect gehad.

De visserij ligt vrijwel stil

De registers van de Tol van Lillo vormen voor deze jaren een belangrijke bron voor de kennis van het vervoer van gezouten vis van de Hollandse

15 Deze procureur pleitte bij de Staten-Generaal voor inwilliging van alle requesten van reders die onder neutrale vlag wilden varen. Van februari tot midden november 1781 zijn 581 verzoeken van koopvaardijsschepen ingewilligd. Voor vissersschepen gold deze toestemming nog niet. Van Eyck van Heslinga, 'De Nederlandse koopvaardij', 106 en noot 1.

vissersplaatsen naar de Zuidelijke Nederlanden. In januari 1781 passeerde geen enkele schuit met gezouten vis, in februari passeerden vijf schuiten uit Maassluis, in maart twee, in april geen en in mei twee. Op 2 juni 1781 passeerde als laatste Pieter de Groot uit Maassluis met een last gezouten vis en tien smaltonnen levertraan. De rest van het jaar 1781 werd geen gezouten zeevis meer zuidwaarts vervoerd. Het aantal ladingen gezouten vis in 1781 was 86 procent lager dan in 1780.¹⁶

De hoogte van de pacht van de visafslag van Middelharnis vormt een tweede indicatie voor de aanvoer van vis. Alle schepen die het Goereesche Gat binnenvoeren waren verplicht over de opbrengst van de vis 5% afslagrecht af te dragen aan de pachter van de visafslag van Middelharnis. De pacht werd jaarlijks door het dorpsbestuur gegund aan de hoogste inschrijver. In 1779/80 (september-september) bedroeg de pachtsom 9.650 gulden. Boekhouder Pieter den Baars pachtte de visafslag vanaf september 1780. Op 10 april 1781 werd met hem een bijzondere regeling getroffen; hij hoefde de overeengekomen pachtsom niet te betalen, alleen de gelden die hij geïnd had in de laatste maanden van 1780, een bedrag van 1.797 gulden. Eveneens op 10 april 1781 werd stuurman Teunis de Bloeme aangesteld. Vanwege de ongewisse inkomsten werd hij niet als pachter maar als collecteur aangesteld. Hij kreeg een vast bedrag van drie gulden per week. Teunis de Bloeme inde 1.128 gulden tot september. Het seizoen 1780/1781 bracht voor het dorp dus 2.925 gulden op, zeventig procent minder dan het seizoen 1779/1780.¹⁷

De scheepvaart in het Goereese Gat en op de Maas liep in het jaar 1781 enorm terug. In 1780 was het aantal inkomende schepen 1.612 en het aantal uitgaande schepen ook 1.612. In 1781 kwamen er maar 480 schepen in en gingen er 470 uit, zeventig procent minder.¹⁸

Toen de visserij stil kwam te liggen zaten niet alleen de vissers onmiddellijk zonder inkomsten, ook veel andere inwoners werden direct getroffen. Het jaar 1781 was een rampjaar voor het dorp. In de vergadering van 18 januari 1782 verklaarde de kerkeraad 'in bedroefde omstandigheden te verkeerren, veroorzaakt door den oorlog waarin onze republicq met Engeland is gewikkelt'. De opbrengst van de collectes was ongeveer 23 gulden per zondag, terwijl voor de ondersteuning van de gezinnen 120 gulden no-

¹⁶ <http://www.archieven.nl>. Gids 103 (Zeeuws Archief). Tol van Zeeland, Rekening van de Tol te Lillo, 2.06.08/8591, 1780-1783. Export uit database Zeeuws Archief- Tol van Zeeland voor het jaar 1780 d.d. 13 november 2014. Het aantal vervoerde ladingen in 1780 bedroeg 73.

¹⁷ Ulbo J.Mijs, *De vischafslag van Middelharnis 1597-1856 met de desbetreffende ordonnantiën, keuren, ampliatiën, octrooien, contracten enz., verzameld uit het archief der gemeente* (Sommelsdijk 1894) 273-274; Kuiper, *Vissers*, 69 en SGO/AGM, inv. nr. 7, besluit van 10 april 1781.

¹⁸ Van Eyck van Heslinga, 'De Nederlandse koopvaardij', 112.

dig was. In maart 1782 was de situatie verder verergerd. Driehonderd tot vierhonderd vissers zaten volgens de gegevens van de diaconie al vijftien maanden zonder werk. In de andere Flakkeese dorpen werd nu ook voor de diaconie van Middelharnis gecollecteerd.¹⁹

Volgens een besluit van de Staten-Generaal van 19 oktober 1781 werd de visserij, met uitzondering van de haring- en walvisvangst, toegestaan tot 1 april 1782. De kust- en beugvisserij mocht dus hervat worden. Niets wijst er echter op dat de visserij op dat moment weer begon.

De verkoop van de vissersvloot van Middelharnis

De toestand in Middelharnis en in de andere vissersplaatsen werd in de loop van het jaar 1781 steeds nijpender. De noodzaak om brood op de plank te krijgen was zeer groot en varen onder de vlag van neutrale mogendheden was de enige mogelijkheid om de zee op te gaan. Voor de vissersvloot werd overwegend voor Oostenrijk en in mindere mate voor Pruisen gekozen. Sinds de Vrede van Utrecht (1713) vielen de Zuidelijke Nederlanden onder Oostenrijks bestuur. De formaliteiten voor het varen onder neutrale vlag konden dichtbij, in Oostende, Antwerpen of Gent, geregeld worden.

Begin februari 1782 besloten de Staten-Generaal om af te wijken van het besluit van een jaar eerder. Er kon door de Admiraliteit op de Maze toestemming worden gegeven tot de verkoop van vissersschepen aan onderdanen van Jozef II voor de duur van de oorlog met Engeland. Aan deze toestemming was een aantal voorwaarden verbonden. De verkoop werd toegestaan mits aan de Admiraliteit op de Maze een borgstelling werd betaald van duizend gulden per schip om de garantie in te bouwen dat de schepen niet voorgoed naar het buitenland zouden verdwijnen. De tweede voorwaarde was dat voor elk schip een Hollandse stuurman en tien tot elf Hollandse vissers zouden worden ingehuurd. Per man moest driehonderd gulden aan borg betaald worden om te voorkomen dat de bemanningsleden zich buiten de Republiek zouden vestigen. Ondanks deze strenge voorwaarden werden bij de Admiraliteit op de Maze tientallen verzoekschriften ingediend om toestemming voor de verkoop te verkrijgen.²⁰ De permissie

¹⁹ J.L. Braber, *Historie Nederlands hervormde kerk in Middelharnis* (Middelharnis 1977) 48-49.

²⁰ Brouwer en Vellekoop, 'Mazen', 85.

voor de verkoop van de schuiten van Middelharnis werd op 19 februari 1782 verleend.²¹

De Compagnie Van der Jagt & Van der Gronden uit Oostende kocht op 22 februari 1782 veertien gaffelvischuiten, twaalf bezaanvischuiten en een ventjagersbezaanbunsschuit van de boekhouders van Middelharnis. Op 16 oktober 1782 zijn nog twee gaffelschuiten aan Jacobus van der Gronden verkocht. Advocaat Bruno d'Hert uit Gent kocht op 19 april de helft van een ventjagersschuit.

In totaal hebben dertig schuiten een Zuid-Nederlandse eigenaar gekregen. De Compagnie Van der Jagt en Van der Gronden kreeg de schuiten in eigendom tegen betaling van 42.575 gulden, ongeveer dertig procent van de werkelijke waarde.

Twee schepen kregen een Pruisische eigenaar. Op 11 juli 1782 werd een bezaanbunsschuit verkocht aan Abraham van Dongen uit Emden, op 11 oktober 1782 gevolgd door een gaffelvischuit.²²

Stuurlieden uit Middelharnis als poorter van Gent

Vanaf september 1781 werd door Hollandse schippers en kooplieden het burgerschap van Oostende of van Emden gekocht om met koopvaardij-schepen onder neutrale vlag te kunnen varen. Naar het voorbeeld van de neutralisering van de koopvaardijvloot volgden de vissers, spoedig na het besluit van 19 oktober 1781. Op 23 november 1781 werd de Vlaardingse reder Klaas Hoogendijk burger van Antwerpen en begin december 1781 kocht stuurman Govert Visser, die op een schip van Hoogendijk voer, het poorterschap van Gent. Daarna volgde vanaf de tweede week van januari 1782 tot april 1782 een gestadige stroom van inschrijvingen van vissers en boekhouders uit Vlaardingen, Maassluis, Zwartewaal, Pernis en Middelharnis in de poortersboeken van Gent. In totaal zijn ruim 280 vissers en boekhouders in Gent ingeschreven. Op 25 februari 1782, drie dagen nadat de schepen verkocht waren, werden 26 stuurlieden uit Middelharnis ingeschreven.²³

21 SGO/RAM, inv. nr. 17. De akten van 22 februari 1782 bevatten de formulering 'uit kragte en vermoogens de verkreegen permissie van het Edele Mog. Collegies ter Admiraliteit op de Maze, in data 19^e deeser, aan scheepenen voorn. in originale vertoon'.

22 SGO/RAM, inv. nr. 17. Van zeven schuiten zijn ook parten verhandeld in 1780/81 en 1783/84 waaruit blijkt dat de Compagnie ongeveer dertig procent van de werkelijke waarde betaalde.

23 *Poorters en buitenpoorters van Gent, 1477-1492, 1542-1796*. (Gent 1986) 263-272. Bronnenpublicatie.

De stad Gent probeerde door het tegemoetkomen van vreemde zeelui meer maritieme activiteiten aan te trekken die geld in het laatje brachten. Gent had onder het bewind van Keizer Jozef II (1741-1790) als transitohaven aan belang ingeboet. Het werd schepen toegestaan om via de binnenwateren rechtstreeks van Oostende en Nieuwpoort naar Antwerpen te varen zonder eerst in Gent of Brugge te lossen.

De praktijken van de Gentenaren met het verlenen van poorterschap en de uitgifte van zeebrieven vielen niet in goede aarde. Op initiatief van de stad Brugge werd de gang van zaken door een comité onderzocht en uit dit onderzoek bleek dat de Hollanders poorterschappen kochten zonder in de stad te wonen. Ze gaven allemaal hetzelfde adres op waar ze een kamer hadden gehuurd. Zo woonden zes vissers uit Zwartewaal die op 18 februari 1782 ingeschreven werden in 'Den Grooten Engel' in 't Prinsenhof. In het geval van de Middelharnisse stuurlieden, een week later, gebeurde zelfs dat niet. Slechts bij een van de namen staat een verblijfplaats in Gent vermeld: Jacob van den Bogaert 'woont op het Groot Meerhem'. Meerhem werd wel vaker als adres opgegeven ook door Vlaardingse vissers. Na Brugge kregen ook Oostende en Nieuwpoort bezwaren. De schepen die Oostenrijkse zeebrieven hadden gekregen kwamen nooit in een Zuid-Nederlandse haven. Het Gentse beleid werd zwaar bekritiseerd, men vond het onbegrijpelijk dat zoveel protestanten tot de burgerstand werden toegelaten.²⁴

De centrale figuur in de handel in poorterschappen was de eerder genoemde Gentse advocaat mr. Bruno d'Hert, advocaat en raadsheer van de Staten van Vlaanderen. Vrienden van hem, Jacobus Puttemans en Gillis Wyme, waren tegen een commissieloon bereid om de grote stroom Hollanders het Gentse poorterschap te bezorgen. De eerste groep werd ondergebracht bij Puttemans en Wyme thuis, later werden bevriende herbergiers ingeschakeld om de nieuwe poorters tijdelijk te huisvesten. Aanvankelijk werden huurcontracten bij de notaris afgesloten om als bewijs van de verblijfplaats te dienen, de notarissen Hacquart en Lucas werkten van harte mee om de contracten een officieel tintje te geven. Later volstond een verklaring van de herbergier. De formaliteiten namen naar schatting een week in beslag. De stuurlieden uit Middelharnis die in Gent bij d'Hert aanklopten kwamen dus in een geolied netwerk terecht. Ze moeten wel de nodige contanten op zak hebben gehad om voor alle diensten van D'Hert en de

24 Brouwer en Vellekoop 'Mazen', 87

zijn te betalen. Het poorterschap bracht bovendien de verplichting met zich mee om vijftig gulden in de armenkas te storten.²⁵

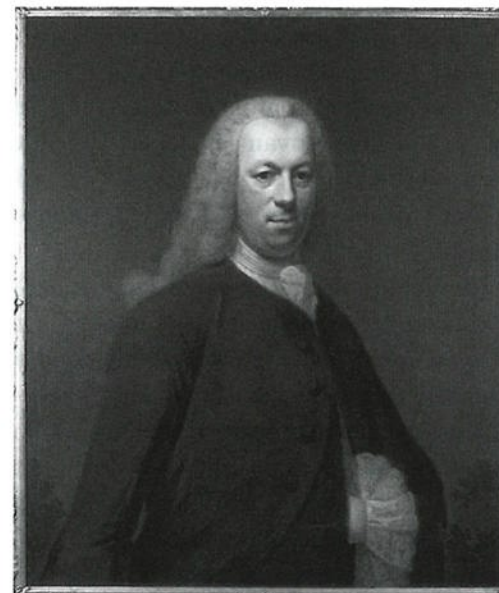
Vanuit Middelharnis gingen er geen boekhouders of gewone vissers naar Gent. Uitsluitend stuurlieden werden in de poortersboeken van Gent ingeschreven met doopdatum, godsdienst en naam van de ouders. Hierdoor weten we dat de stuurlieden van Middelharnis gemiddeld 42 jaar oud waren, de meesten waren tussen de 35 en de 45. Simon Stapel was met 25 jaar de jongste en Cornelis Abeele was de oudste van het gezelschap met 66 jaar. De zesentwintig stuurlieden behoorden tot achttien families die onderling nauw verwant waren.

Betaling van de borgsommen

Zoals we zagen werd de verkoop van vissersschepen aan inwoners van neutrale mogendheden toegestaan mits aan de Admiraliteit duizend gulden borg voor het schip werd betaald en driehonderd gulden borg per man. Voor de neutralisering van de vissersvloot van Middelharnis moest derhalve tienduizenden guldens aan borg worden opgebracht. Uit de akten die hiervoor door schout en schepenen werden opgemaakt blijkt dat Gualtherus Kolff borg heeft gestaan voor de hele operatie van neutralisering. Gualtherus Kolff (1711-1789) was onder andere notaris, baljuw en rentmeester in Middelharnis geweest. Ten tijde van de neutralisering woonde hij in Rotterdam. Tussen 28 februari 1782 en 13 april 1782 werden dertien akten opgemaakt waarin Kolff zich persoonlijk garant stelde om de borgsommen bij de Admiraliteit te voldoen. Hij verklaarde tevens dat de schuit 'op deeze lande zal blijven varen'. Kolff telde het enorme bedrag van 91.900 gulden neer om de vissersvloot van Middelharnis weer in de vaart te krijgen. Om het risico dat Kolff liep af te dekken, stelden de boekhouders van de schuiten van Middelharnis zich op hun beurt namens de partenhouders borg (*contraborge*).²⁶

25 Brouwer en Vellekoop 'Mazen', 87; Jan Parmentier. 'Vlaardingse vissers onder Zuidnederlandse vlag, 1781-1783', in: *Netwerk* 7 (1996) 1, 13.

26 SGO/RAM inv. nr. 29 en 43. Aktes van Guarand en indermiteit, 28 februari-13 april 1782.

Portret van Gualtherus Kolff (1711-1789) door Domenico van der Smissen (1704-1760), 1751.

Particuliere collectie.

De Compagnie Van der Jagt en van der Gronden

Jacobus Gijsbertus van der Gronden kwam oorspronkelijk uit Gelderland. Hij vestigde zich in 1780 in Oostende. In februari 1782 ging hij een vennootschap aan met Adriaan van der Jagt uit Maassluis, zoon van reder Willem van der Jagt. Beide kooplieden waren burger en inwoner van Oostende, deze stad had op 11 juni 1781 van keizer Jozef II de status van vrijhaven gekregen.²⁷

Nadat de Staten-Generaal hadden toegestemd in het verkopen van vissersschepen begon de Compagnie meteen schepen te kopen, te beginnen met een schip van Van der Jagt zelf. De grootste aankoop van de Compagnie waren de 26 schuiten van Middelharnis. Vervolgens werden in Maassluis veertien hoekers gekocht en vier hoekers in Vlaardingen, bij elkaar voor een bedrag van 37.070 gulden. De Compagnie had, inclusief het schip van Van der Jagt, in korte tijd ruim 81.000 gulden uitgegeven aan de aankoop van schepen.²⁸

27 Brouwer en Vellekoop, 'Mazen', 91.

28 Brouwer en Vellekoop, 'Mazen', 86.

In Middelharnis werd de Compagnie vertegenwoordigd door Adriaan van der Jagt die als comparant in de 26 aktes van 22 februari staat genoemd. Van der Jagt nam overigens meer initiatieven om profijt te trekken uit de oorlogsomstandigheden. Hij was ook medereeder van een kaperrederij uit Maassluis. Deze rederij was eigenaar van een van de 29 kaperschepen van de Republiek, het kaperschip *De Vaderlander* met als kapitein Thomas Brown.²⁹

Het poorterschap alleen was niet voldoende om als burger van een neutrale mogendheid naar zee te kunnen. De schepen moesten in het bezit zijn van een Keizerlijke zeebrief, die uiteraard alleen aan Zuid-Nederlandse burgers werd verstrekt. Ondanks het feit dat Adrianus van der Jagt en Jacobus van der Gronden burger van Oostende waren en dat hun Compagnie in deze plaats gevestigd was, ontstonden er toch moeilijkheden over het verkrijgen van zeebrieven. Hun gezinnen woonden niet in Oostende en slechts twee van de schepen waren ooit in de haven van Oostende te zien, dit waren de redenen die aangevoerd werd om zeebrieven te weigeren. Deze kwestie speelde in de periode mei-juli 1782. Van der Gronden dreigde met de Compagnie uit Oostende te vertrekken. Het bleef niet bij dreigen. Toen Jacobus van der Gronden op 16 oktober 1782 nog twee gaffelvisschuiten van boekhouder Leendert van den Tol in Middelharnis kocht opereerde hij vanuit Brugge. Een van de schuiten met de toepasselijke naam *Het Welvaren van Brugge* stond nog op stapel op de werf in Sommelsdijk.³⁰

Schijnverkopen

In tijden van oorlog werden in de achttiende eeuw vaak schepen onder neutrale vlag gebracht om door te kunnen gaan met vissen en handeldrijven. De transacties hadden bijna altijd het karakter van schijnverkopen. Het schip werd verkocht aan een eigenaar in een neutraal land maar tegelijk sloten de Nederlandse reders een overeenkomst met de nieuwe eigenaren waaruit blijkt dat de Nederlanders de zeggenschap over het schip hielden. Een dergelijke onderhandse overeenkomst zal waarschijnlijk ook bij de transacties in Middelharnis gesloten zijn. De stuurlieden hielden de zeggenschap over de schepen en dezelfde boekhouders bleven verantwoordelijk voor de exploitatie van de schepen. Middelharnis bleef de thuishaven

29 Nationaal Archief. Archief Staten-Generaal 1550-1796. Inv.nr.7949, 31 mei 1782. Requeste voor Jacob Koole cum suis te Maassluis, geschreven door M.H. van Son.

30 SGO/RAM, inv.nr. 17, 16 oktober 1782.

van de schuiten en de bemanningen. De verkopen hadden dus het karakter van schijnverkopen.

Weer naar zee

De neutralisatie heeft het beoogde effect gehad. De gegevens van de Tol van Lillo, de visafslag van Middelharnis, de scheepvaart in het Goereese Gat en op de Maas en de uitgaven van de diaconie laten zien dat de visserij in het voorjaar van 1782 weer op gang kwam.

Op 23 maart 1782 passeerde Michiel Reijniers van Maassluis als eerste de Tol van Lillo met veertien tonnen gezouten vis, op 11 april gevolgd door Theodorus Gordijn uit Maassluis met anderhalve last en op 12 april door Pieter van Geit uit Vlaardingen met acht tonnen.³¹

De aanvoer van vis via het Haringvliet nam toe vanaf de maanden april-mei 1782. Teunis de Bloeme die de heffing van de visafslag voor verse en zoute vis ophaalde voor een loon van drie gulden per week, kreeg er op 18 mei een gulden per week bij en op 28 juni werd zijn vaste vergoeding op eigen verzoek tot vijf gulden per week opgetrokken. De Bloeme kreeg het drukker door 'den bijzonderen zeegen der Allerhoogsten die onse Visserij thans geniet'. De jaarlijkse kermis werd evenwel wegens de kommerlijke omstandigheden en de nog steeds voortdurende oorlog met Groot-Brittannië voor het tweede achtereenvolgende jaar opgeschort. Van september 1781 tot en met maart 1782 haalde De Bloeme 1.509 gulden op en van april tot september 7.259 gulden. Met een opbrengst van 8.768 gulden lag de opbrengst in 1781/1782 niet veel lager dan in 1779/1780. Van september 1782 tot maart 1783 was het opnieuw Teunis de Bloeme die de penningen collecteerde, de opbrengst was 7.829 gulden. Door deze voorspoedige ontwikkeling was het pachten van de visafslag weer aantrekkelijk geworden. Gualtherus Kolff was de hoogste inschrijver voor het volgende seizoen met een pachtsom van 4.200 gulden. In 1783/1784 pachtte zijn zoon Adrianus Quirinus de afslag voor 10.560. De opbrengsten hebben zich dus vanaf april 1782 hersteld en 1783/1784 was weer een normaal jaar.³²

De diaconie van Middelharnis had in maart 1782 besloten om steden en dorpen buiten het eiland te vragen voor Middelharnis te collecteren. Dit

31 Brouwer en Vellekoop, 'Mazen', 82.

32 Mijs, *De Vischafslag* 273-274, Kuiper, *Vissers*, 69 en SGO/AGM, inv. nr. 7, 28 juni 1782.

besluit hoefde niet uitgevoerd te worden. In juni 1782 konden de vissers weer uitvaren en zelf in hun levensonderhoud voorzien.³³

Het jaar 1782 gaf ook een herstel te zien van de scheepvaart in het Goereese Gat en de Maas. Er kwamen 937 schepen in en er gingen er 1.080 uit, een verdubbeling ten opzichte van 1781. De jaren 1783 en 1784 waren weer normale jaren.³⁴ De officieren van het wachtschip van de marine bij Hellevoetsluis noteerden in de journalen dat tachtig procent van de passerende schepen Oostenrijkse zeebrieven had.³⁵

Motieven om vis in Engeland te mogen verkopen

De tarbotvangst en de handel in paling en tarbot op Engeland waren voor de vissers van Middelharnis van april tot september de belangrijkste inkomstenbron. Uit een memorie van 22 mei 1782 die hierna aan de orde komt met een begeleidende brief van Gualtherus Kolff, blijkt dat de tarbothandel ruim voor 22 mei hervat was, waarschijnlijk meteen bij het begin van het tarbotseizoen in april.

De conceptversie van een memorie van 22 mei 1782, opgesteld door Gualtherus Kolff in overleg met de belanghebbenden van Middelharnis, heeft als aanhef:

Reedenen en motieven om welke de visschuyten van Middelharnis (...) vermenen vrijheid te hebben en bevoegd te zijn van tarbot en paling in Engeland te brengen.

Na de verkoop van de schepen aan keizerlijke onderdanen veronderstelde men het recht te hebben om de vis in Engeland te verkopen. De vissers 'hernamen' hun activiteit: verse of levende tarbot en paling op de markt in Londen brengen en verkopen en achtten dit niet in strijd met de voorwaarden van de borgtocht die bij het verkopen van de schepen was betaald. De vissers hoopten en vertrouwden dat ze van de gunstige omstandigheden kunnen blijven profiteren 'om buijten iemands nadeel eenig voordeel te behaalen' teneinde de 'ongelukkige verregaande armoede' die door de algehele stilstand van de visserij was veroorzaakt min of meer 'te repareren en te verzagten'.

33 Van Eyck van Heslinga, 'De Nederlandse koopvaardij', 112.

34 Idem.

35 Ibidem, 105.

De memorie vermeldt een aantal motieven om de handel op Engeland te rechtvaardigen. In de resolutie van 19 oktober 1781 waarin de visserij werd toegestaan, met uitzondering van de haring- en walvisvaart, is geen expliciet verbod opgenomen met betrekking tot de verkoop van vis. Omdat het niet expliciet was verboden redeneerde men in Middelharnis dat het dus toegestaan was om vis in Engeland op de markt te brengen.

De bedoeling van de borgtocht was geen andere dan dat de schepen in de Republiek bleven thuishouden en onderhouden werden. Hieraan werd voldaan. De vissers voeren altijd al met tarbot en paling op Engeland onder Hollandse vlag en meenden het recht te hebben dit nu te continueren onder keizerlijke vlag. Creativiteit in het bedenken van argumenten kan de boekhouders van Middelharnis niet worden ontzegd. Van het vervoer van tarbot en paling naar Engeland kan niet worden beweerd dat het in de Republiek schaarste veroorzaakte en ook niet dat het de Engelse natie voordeel bracht. Het was juist andersom:

dat het uitwerkt ten voordeele van de ingezeetenen deze lande en tot naadeel der Engelschen dewijl de visch enkel een delice is voor de gegoede onder hen de welke sij met notable prijzen en in contant geld betaalen 't geen dit uijt 's vijands land word gehaald en herwaards overgebracht om ingezeteenen van het onze te doen bestaan.

De begeleidende brief bij de memorie is gericht aan een Weledelgestrenge Heer. Dit is waarschijnlijk procureur Van Son in Den Haag geweest die de tekst ter kennis van de Staten-Generaal had moeten brengen. Bij de memorie zou een attestatie gevoegd worden met de ervaringen van de visser die als eerste weer tarbot in Engeland had gebracht. De attestatie kon nog niet worden overlegd omdat de betreffende visser weer van huis was. Kolff zegde toe dat hij zich tijdens zijn verblijf in Middelharnis zo nauwkeurig mogelijk zou informeren en hierover op 5 of 6 april mondeling zou rapporteren. Het is zeer wel denkbaar dat procureur van Son het schrijven heeft ontraden omdat de aanvullende publicatie van de Staten-Generaal van 15 november 1781 met de bepaling dat 'alle vaart ten dienste van sijne Groot-Brittannische Majesteyt ofte desselfs onderdaanen' verboden was, door Kolff en de zijnen niet in de overwegingen werden betrokken. Deze publicatie werd vastgehecht aan het concept van de Memorie. Een schrijven van de kant van Middelharnis uit deze maanden werd in het archief van de Staten-Generaal niet aangetroffen.³⁶

36 SGO/AGM, inv.nr.405. De stukken zijn aan elkaar gehecht aangetroffen in de archief.

Er zijn geen signalen dat de vissers van Middelharnis na mei 1782 iets in de weg werd gelegd om met tarbot en paling naar Engeland te varen. De stuurlieden uit Middelharnis hadden, zo blijkt uit correspondentie van rond 1785, een goede verstandhouding met vishandelaren in Londen.³⁷

Retourverkopen

Frankrijk, Spanje en Engeland bereikten op 20 januari 1783 in Parijs een wapenstilstand waarbij de Republiek zich korte tijd later aansloot. De schepen konden weer onder Nederlandse vlag uitvaren. Van de koopvaardij schepen die in 1781 op papier verkocht waren aan inwoners van neutrale mogendheden werd maar een klein deel teruggekocht.³⁸ De vissersvloot had de Hollandse havens nooit verlaten en de vloot keerde daarentegen op papier weer in zijn geheel terug. De vissers waren kennelijk veel meer met hun thuishaven verbonden dan den bemanningen van de koopvaardij schepen.

Al op 24 januari 1783 werden 31 van de 32 schuiten van Middelharnis teruggekocht door de oorspronkelijke eigenaren. De oude gaffelvischuit *De Jongeling* was versleten en werd in 1782 uit de vaart genomen (*gelaten*)³⁹, een verliespost van 590 gulden voor de Compagnie. De partenhouders betaalden tien procent minder dan de verkoopprijzen van februari 1782, waarbij bedacht moet worden dat de schepen ook een jaar ouder waren. De Compagnie Van der Jagt en Van der Gronden leed een verlies van 5.100 gulden op de transacties in Middelharnis.

Op de hoekers die weer aan Maassluizers werden verkocht werd meer verlies geleden: veertig tot zestig procent. Er zou sprake geweest kunnen zijn van gefingeerde bedragen, maar een feit is dat de Compagnie op 26 augustus 1783 ontbonden werd met een verlies van 2.800 gulden. Dat Van der Jagt begin 1784 gedwongen was om surseance van betaling aan te vragen was ook realiteit en geen schijn. Met hulp van zijn schoonmoeder wist hij een faillissement te voorkomen.⁴⁰

37 Kuiper, *Vissers*, 57.

38 Van Eyck van Heslinga, 'De Nederlandse koopvaardij', 113, noot 38.

39 De term *gelaten* betekende dat het schip wegens ouderdom uit de vaart was genomen.

40 Brouwer en Vellekoop, 'Mazen', 91.

Terugvragen van de borg

Op verzoek van Gualtherus Kolff werd op 24 september 1784 een attestatie opgemaakt met een lijst van schuiten en stuurlieden. Deze attestatie had Kolff nodig om bij de Admiraliteit de borg terug te krijgen. De schepenen van Middelharnis verklaarden op verzoek van Kolff dat de nagenoemde schepen en stuurlieden meer dan drie jaar 'op deese Landen hebben gevaaren en blijven vaaren, ja zelfs hier ter plaatse hebben gehavend en nog havenen, alsmeede dat alle de manschappen op dezelve schuijten in die tijd gevaaren hebben en na gedaane reijze telkens met gemelde vaartuijgen herwaards zijn teruggekomen'. In de attestatie staat dat de gaffelschuit van stuurman Jan Bouwensz Kom, de *Prins van Orange*, met man en muis was vergaan.⁴¹

Na deze woelige episode herstelden visserij en ventjagerij van Middelharnis zich. De toekomst werd met vertrouwen tegemoet gezien, gelet op de investeringen in nieuwe, grotere gaffelschuiten. Enige hinder ondervond men in de volgende jaren van het toenemende protectionisme van de landen waarvan de visserij voor de export afhankelijk was. De Zuidelijke Nederlanden gingen ter bevordering van de eigen visserij over tot het belemmeren van de import van kabeljauw. De Engelsen probeerden de profijtlijke tarbotvisserij zelf ter hand te nemen. Aan deze bedreigingen werd met de nodige vindingrijkheid het hoofd geboden.⁴²

De periode van vrede duurde maar tien jaar. Op 16 maart 1794 werd de visschuit *Maria Anthonia* door een Franse kaper genomen. Deze gebeurtenis luidde een periode in waarin de visserij als nooit tevoren belemmerd werd. Wederom werd de oplossing gezocht in het varen onder vreemde vlag, eerst van Denemarken⁴³ en later van Pruisen.

Over de auteur

Marlies Jongejan (1954) studeerde Maatschappijgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Zij was werkzaam bij de Zeeuwse Bibliotheek in Middelburg als hoofd van de afdeling Informatiediensten en Collecties en plaatsvervangend directeur. Sinds haar vervroegde pensionering in 2013 doet ze onderzoek naar de visserijgeschiedenis van Middelharnis

*Met dank aan Johan Francke, Pieter Koster en Jan van de Voort

41 SGO/RAM, inv.nr. 29.

42 Kuiper, *Vissers*, 61-63.

43 J. Verseput, *Van visschershaven naar jachthaven, geschiedenis van de haven van Middelharnis* (Middelharnis 1982) 27.